

تاریخ معاصر ایران

منوِ طه دوم

(نکات و خلاصه درس)

درس اول: حکومت قاجار از آقا محمدخان تا محمدشاه

ایل قاجار:

این ایل مانند سایر ایل‌ها و عشایر بزرگ ایران از عامل‌های مهم و مؤثر در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران به شمار می‌آید. ✓

این ایل از ترکمانان بوده و در زمان مغولان به ایران کوچ کرد. به هنگام تشکیل سلسله صفوی توسط شاه اسماعیل، این ایل در شمار ایلاتی بودند که به یاری او پرداختند و بعدها در جرگه قزلباش‌ها درآمدند. ✓

نادرشاه افشار با قاجارها میانه خوبی نداشت چون قاجارها مدافع حکومت صفوی بودند. ✓

محمدحسن‌خان رهبر قاجارها پس از مرگ نادر در راستای بدست گرفتن قدرت در ایران بود و نهایتاً جان خود را بر سر دست‌یابی به قدرت از دست داد. ✓

پس از سلسله افشار در ایران خاندان زند به ریاست کریم‌خان به قدرت سیاسی دست یافت. ✓

لطفعلی‌خان زند آخرین امیر زندیه بود. ✓

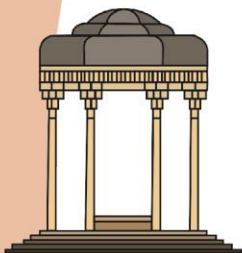
آقا محمد خان قاجار بنیان‌گذار ایل قاجار در ایران بود، این سلسله حدود یکصد و سی سال (۱۱۷۴-۱۳۰۴ هجری شمسی) ✓

تلاش برای اعاده حاکمیت ایران بر قفقاز:

آقا محمد خان نخستین شاه قاجار اقدام به بازپس‌گیری ایالات شروان و گرجستان از روسیه کرد. ✓

ایالت‌های شروان و گرجستان در دوران سلسله زند به زیر سلطه روس‌ها رفته بودند. ✓

یکی از نتایج تلاش‌های آقا محمدخان جهت بازپس‌گیری ایالت‌های شروان و گرجستان از روس‌ها بازپس‌گیری شهر تفلیس از دست روس‌ها بود. اما بعداً در لشکرکشی به قفقاز توسط عده‌ای از همراهانش به قتل رسید. ✓

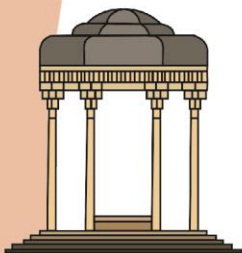
هجوم سیاسی - نظامی استعمارگران اروپایی به ایران

الف) جنگ‌های ایران و روس:

- ✓ جنگ‌های دوره اول ایران و روسیه در شرایطی بوجود آمد که قتل آقا محمدخان در قفقاز موجب بروز هرج و مرج در نیروی نظامی ایران شد. فتحعلی شاه برادرزاده او در شرایطی به سلطنت رسید که روسیه با حمله‌های پی در پی، ابتدا گرجستان و سپس ایالت‌های دیگر را مورد تاخت و تاز قرار داد، و موجب بروز جنگ‌های اول ایران و روس شد.
- ✓ به دنبال جنگ‌های اول ایران و روس (۱۱۸۲ - ۱۱۹۱ هجری شمسی) عهدنامه گلستان بسته شد.

مفاد(بندها) عهدنامه گلستان :

- 1) ایران حاکمیت روسیه را بر ولایت‌های گرجستان، باکو، دربند، شیروان، قره‌باغ، شکی، گنجه، موقان و قسمت‌های علیای طالش به رسمیت شناخت.
  - 2) حق کشتی‌رانی در دریای خزر از ایران سلب شد.
  - 3) روسیه نیابت سلطنت عباس‌میرزا در ایران را به رسمیت شناخت و رساندن او به سلطنت را تعهد کرد.
- ✓ بند سوم عهدنامه گلستان: روسیه نیابت سلطنت عباس‌میرزا را در ایران به رسمیت شناخت؛ به این معنی است که ظاهراً امتیازی برای ایران به حساب می‌آمد در واقع به منزله نادیده گرفتن استقلال کشور و به رسمیت شناختن دخالت روسیه در امور داخلی بود.

✓ پس از جنگ‌های اول ایران و روسیه فتوای جهاد علیه روس‌ها توسط آیت الله شیخ جعفر نجفی کاشف الغطاء و آیت الله مجاهد (مقیم عتبات بودند)، ملا احمد نراقی و برخی از علمای ایران صادر شد.

✓ **علل شکست ایران در جنگ‌های اول ایران و روس ضعف و غفلت فتحعلی‌شاه قاجار و دربارش و خیانت انگلستان به ایران بود.**

عواملی که موجب بروز جنگ‌های دوم ایران و روسیه شد

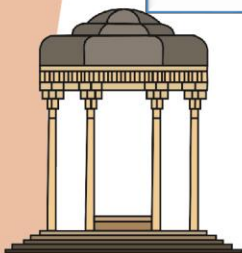
۱. بدرفتاری روس‌ها با ساکنان ولایت‌های تصرف شده بر اساس معاهده گلستان، موجب نارضایتی مردم آن سرزمین‌ها و دادخواهی آنان علیه روس‌ها.
۲. مبهم بودن خط مرزی میان ایران و روسیه بر اساس معاهده گلستان. (تکلیف بسیاری از زمین‌های مرزی که چراگاه چارپایان ایل‌های اطراف بود، مشخص نشده بود.) این مسئله موجب دست‌درازی روس‌ها به خاک ایران شده بود.

نتیجه جنگ‌های دوم ایران و روس (۱۲۰۴ - ۱۲۰۶ هـ.ش)

در ابتدا در اثر فتوای علما (آیت الله سید محمد مجاهد) مردم مسلمان، وارد جنگ با روس‌ها شدند و عباس میرزا موفق شد مناطق بسیاری را از دست دشمن آزاد کند. اما بار دیگر خیانت دولت انگلستان و بی‌کفایتی دربار ایران سرنوشت جنگ را به نفع دولت روسیه رقم زد.

علل شکست ایران (قاجارها) در جنگ‌های دوره دوم ایران و روس

۱. خیانت دولت انگلستان.
۲. بی‌کفایتی دربار ایران.

مفاد عهدنامه ترکمنچای:

علاوه بر سرزمین‌هایی که در عهدنامه گلستان به روس‌ها واگذار شده بود.

1. ایروان، نخجوان و بخشی از دشت مغان نیز از ایران جدا شد و به روسیه تعلق گرفت.

2. ایران متعهد به پرداخت پنج میلیون تومان غرامت به روسیه شد.

3. حق کاپیتولاسیون (مق قضاوت کنسولی) بر ایران تحمیل گردید.

براساس کاپیتولاسیون، اتباع دولت روسیه در ایران از این حق برخوردار بودند که هرگاه اتباع روسی مقیم ایران مرتکب جرمی می‌شدند، دادگاه‌های ایران حق دخالت نداشتند و مرجع‌های قضایی دولت روسیه می‌بایست به آن جرم رسیدگی می‌کردند.

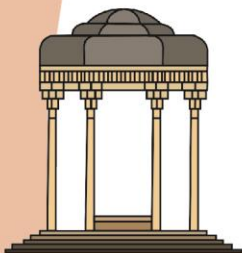
ب) ایران در دام رقابت و توسعه‌طلبی فرانسه و انگلستان:

روسیه و انگلستان و فرانسه دولت‌های استعماری اروپایی در ایران عصر قاجار بودند که به دنبال توسعه‌طلبی و کسب منافع خود با یکدیگر به رقابت پرداختند. هندوستان مهم‌ترین مستعمره انگلستان بود و از راه ایران می‌توانستند به آن دسترسی داشته باشند.

علت توجه ناپلئون به ایران در دوره قاجار، رقابت با انگلستان بود. ناپلئون که از حمله مستقیم به انگلستان (به دلیل جزیره‌ای بودن و نیروی دریایی قوی) ناتوان بود قصد داشت با تصرف مستعمره‌های انگلیس این کشور را شکست دهد. مهم‌ترین مستعمره آن هندوستان بود که دسترسی به آن از راه ایران امکان‌پذیر بود.

تعهدات دو دولت فرانسه و ایران بر اساس معاهده فین کن اشتاین:

- ✓ فرانسه متعهد شد که ایران را در جنگ با روسیه کمک کند.
- ✓ ایران برای حمله به متصرفات انگلستان در هند، با افغان‌ها و قبایل هرات و قندهار متحد شود و به انگلستان اعلان جنگ دهد.
- ✓ در صورتی که تصمیم ناپلئون بر لشکر کشی به هندوستان قرار گیرد، اجازه عبور لشکر او از ایران به آن کشور داده شود.

عهدنامه تیلسیت بین کشورهای فرانسه (ناپلئون بناپارت) با روسیه تزاری بسته شد و دربار ایران که از حمایت فرانسه ناامید شده بود، به انگلستان روی آورد.

تعهدات انگلیس در عهدنامه مجمل با ایران (۱۸۷۱ش) این بود که انگلستان متعهد شد که هرگاه نیروی نظامی دولت‌های اروپایی به متصرفات و قلمرو ایران حمله کنند، نیروی نظامی در اختیار ایران قرار دهد و یا در عوض آن به دولت ایران کمک مالی کند.

عهدنامه مفصل بین ایران (فتحعلی شاه قاجار) و انگلستان منعقد شد و محتوای آن به گونه‌ای بود که استقلال ایران را به باد می‌داد.

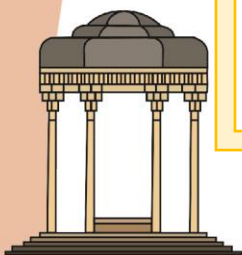
تعهدات ایران در عهدنامه مفصل

۱. قبول حکمیت نماینده انگلیس در اختلافات مرزی خود با روسیه.
۲. خودداری از بستن قرارداد با روس یا هر دولت سومی که دشمن انگلیس باشد.
۳. استخدام نکردن افسرو افراد نظامی برای آموزش سپاه ایران، از کشورهای که با انگلستان روابط دوستانه نداشتند.

تعهدات انگلستان در عهدنامه مفصل

۱. اگر دولت ثالثی به خاک ایران تعرض کند، حتی‌المقدور از کمک و مساعدت به ایران خودداری نکند.
۲. انگلستان از کمک و معاونت به سرکشان و شاهزادگانی که علیه تاج و تخت پادشاه قاجار قیام کنند خودداری کند.

انگلستان به تعهداتش نسبت به ایران در عهدنامه مفصل پایبند نبود. نه تنها روابط دوستانه با ایران برقرار نکرد بلکه در جهت جلب دوستی دولت استعماری روسیه، مستشاران انگلیسی را از قشون عباس میرزا فراخواند، از کمک به ایران خودداری کرد و داوری سفیر خود را در عقد پیمان صلح بین ایران و روسیه به ضرر ایران، بر فتحعلی شاه تحمیل کرد.

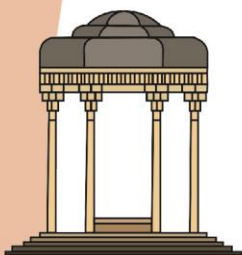
جنگ هرات:

✓ روس‌ها ایران را به لشکرکشی به سوی هرات تشویق می‌کردند زیرا از سویی با انگلستان رقابت داشتند و به خطر افتادن مستعمرات انگلستان در هند را به نفع خود می‌دانستند و از سوی دیگر مشغول شدن ایران در جنگ هرات را مایه فراموشی ایالت‌های ازدست رفته شمالی، توسط دولت ایران می‌دانستند.

✓ فتحعلی شاه و محمد شاه اقدام به محاصره و تصرف هرات در زمان حاکمیت کامران میرزا کردند.

علت چگونگی و سرانجام محاصره هرات توسط محمدشاه قاجار

شهر هرات دروازه هندوستان شمرده می‌شد و در آن زمان (قاجار) جزء ایران بود اما حاکم آن جا کامران میرزا با تحریک انگلستان علیه حکومت مرکزی ایران شورش کرده بود و حتی گاهی به مناطق دیگر ایران دست‌اندازی می‌کرد. فتحعلی شاه به وسیله عباس میرزا به هرات لشکر کشی کرد اما مرگ عباس میرزا و سپس فتحعلی شاه این اقدام را بی‌نتیجه گذاشت. پس از مرگ فتحعلی شاه محمد میرزا به پادشاهی رسید. با پیمان شکنی کامران میرزا و سپس فتحعلی شاه این اقدام را بی‌نتیجه گذاشت. پس از مرگ فتحعلی شاه محمد میرزا به پادشاهی رسید با پیمان شکنی کامران میرزا او اقدام به محاصره هرات کرد و با مخالفت‌های انگلستان مواجه گردید. سفیر انگلستان (مک نیل) با اعلام قطع روابط ایران و انگلیس از ایران خارج شد و هشدار داد که در صورت خاتمه نیافتن محاصره هرات در خاک ایران پیشروی خواهد کرد. محمد شاه که توان رویارویی با انگلیسی‌ها را در خود نمی‌دید و از جانب روس‌ها هم حیات عملی دریافت نکرد دست از محاصره هرات برداشت.

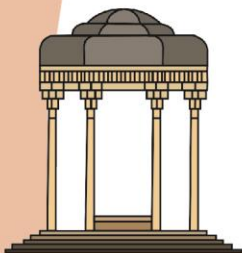

معاهده دوم ارزنه الروم:

- ✓ عهدنامه ارزنه الروم دوم بین ایران و عثمانی بسته شد. در زمان حکومت محمدشاه اختلافات مرزی بین ایران و عثمانی افزایش یافت و درگیری‌های پراکنده بین دو کشور روی داد. سرانجام برای حل اختلافات میان ایران و عثمانی در شهر ارزنه‌الروم، با حضور نمایندگان روسیه و انگلیس حدود سه سال مذاکراتی صورت گرفت. نماینده ایران در این مذاکرات میرزا تقی‌خان فراهانی بود.
- ✓ میرزاتقی‌خان فراهانی که بعدها به امیرکبیر معروف شد نماینده ایران برای انعقاد عهدنامه ارزنه‌الروم با عثمانی‌ها بود.

مفاد عهدنامه ارزنه الروم:

1. تعهدات ایران: به موجب این قرارداد، ایران از ادعاهای خود درباره بعضی مناطق از جمله سلیمانیه، دست برداشت.
  2. تعهدات عثمانی: در مقابل دولت عثمانی، حاکمیت ایران بر خرمشهر و ساحل چپ اروند رود، نیز کشتی‌رانی در این رودخانه را به رسمیت شناخت.
  3. علاوه بر آن دولت عثمانی متعهد شد که از هرگونه آزار رساندن مأموران خود به زائران ایرانی عتبات عالیات در خاک عراق جلوگیری کند و تسهیلات لازم را برای بازرگانان ایران در آن سرزمین فراهم آورد.
- امضای عهدنامه ارزنه‌الروم در زمان محمدشاه قاجار رخ داد.

بانک محتوای آموزشی SET

آسان و سریع مطالب مهم را مرور کنید و برای آزمون آماده شوید.

همین الان کلیک کن

دوره‌های آموزشی

با دوره‌های آموزشی وارد مسیر یادگیری شوید و گام به گام خود را در کل درس راحت کنید.

نمونه‌سوال‌های حل شده

با نمونه‌سوال‌های حل شده درس به درس، مثال‌های مهم را ببینید و مفاهیم را آسان درک کنید.

خلاصه نکات

با خلاصه نکات درس به درس فقط به نکات مهم بپردازید و زمان را ذخیره کنید.

ویدئو آموزشی

با ویدئوهای کوتاه درس به درس، مطالب درس را آسان و سریع یاد بگیرید.

www.youtube.com/@saminskill

www.aparat.com/set_ir_official

www.instagram.com/set.ir.shop

t.me/set_ir_levelup

[@set_ir_levelup](https://www.facebook.com/set_ir_levelup)

[@levelupset](https://www.facebook.com/levelupset)

۰۲۱۴۴۰۷۰۷۳۰

۰۹۰۲۷۱۴۳۴۰۲

اسکن کنید